

FEYZİ'NİN MANZÛM LÜCCETÜ'L-ESRÂR TERCÜMESİ

The Translation Of *Luccet'ul Esrâr* Poem By Feyzî

Mehmet ÖZTÜRK¹

¹ Arş. Gör. Dr., Bingöl Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, berdavi90@gmail.com, orcid.org/0000-0002-2753-1528.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 23.08.2022

Kabul/Accepted: 26.10.2022

DOI:10.20322/littera.1165933

Anahtar Kelimeler

Türk İslam Edebiyatı, Molla Câmi, Feyzî, Luccetü'l-esrâr, tercüme

ÖZ

Luccetü'l-esrâr Molla Abdurrahman Câmî'nin, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin *Deryâ-yı Ebrâr* adlı kasidesine yazdığı 100 beyitlik naziredir. Câmî'nin birinci divânı olan *Fâtihatü's-şebâb*'da bulunan *Luccetü'l-esrâr*, mecazlarla örülü sembolik anlatımın yoğun olduğu tasavvufî bir kasidedir. Muhtevası itibarıyla pendnâme olan bu kaside, Osmanlı'da çok beğenilmiş ve üzerine çok sayıda manzum, mensur tercüme ve mensur şerhler yazılmıştır. Yapılan şerh ve tercümelemin temel nedeni *Luccetü'l-esrâr*'daki sembolik anlatımdan kaynaklanan müphemliği gidermektir. Bunun haricinde mütercim veya şarihlerin geride eser bırakma isteği ve Feyzî'de olduğu gibi kasideyi anlama çabası nedeniyle *Luccetü'l-esrâr* tercüme veya şerh edilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Luccetü'l-esrâr*'a yapılan üç tane manzum tercüme bulunmaktadır. Bunlardan ilki Erzurum kadı vekili Ahmed Râşid'e, diğeri Hafız Hulûsi Efendi'ye, üçüncüsü ise Feyzî'ye aittir. Ahmed Râşid'in manzum tercümesi makale olarak çalışılmış, Feyzî'nin, eserin mukaddimesindeki ifadelerinden haberdar olduğumuz Hafız Hulûsi Efendi'nin manzum tercümesine ise ulaşamamıştır.

Bu çalışmada Feyzî'nin manzum *Luccetü'l-esrâr* tercümesi latinize edilerek sunulmuştur. Tercümenin tespit edebildiğimiz tek nüshası bulunmaktadır. Feyzî, kasideyi beyit beyit tercüme etmiş, her beyti Farsça aslının altına yazmıştır. Bundan dolayı kasidenin Farsça aslı da yazma nüshada olduğu şekliyle verilmiştir. Feyzî'nin hayatına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadığımızdan onun terceme-i hâli *Luccetü'l-esrâr*'ın mukaddimesinde verdiği bazı bilgilerden hareketle yazılmaya çalışılmıştır. Ayrıca *Luccetü'l-esrâr*'a yapılan tercüme ve şerhler genel hatlarıyla tanıtılmaya gayret edilmiştir.

ABSTRACT

Luccetü'l-esrâr is a 100-couplet simile written by Molla Abdurrahman Câmî about the eulogy by Emir Hüsrev-i Dihlevî titled *Derya-yı Ebrâr*. *Luccetü'l-esrâr* in *Fâtihatü's-şebâb*, the first divan by Câmî, is a mystical ode that includes intense symbolic expressions threaded by metaphors. This eulogy, a *pendnâme* due to its content, was admired by the Ottomans and several verses, prose translations and commentaries were written about it. The main reason for the commentaries and translations was to eliminate the ambiguity of symbolic expressions in *Luccetü'l-esrâr*. Furthermore, *Luccetü'l-esrâr* was translated or annotated due to the desire of translators or commentators to write significant oeuvres and to understand the eulogy as in the case of Feyzî. As far as we can determine, there were three verse translations of *Luccetü'l-esrâr*. The first was translated by a deputy judge in Erzurum, Ahmed Raşid, the second was by Hafız Hulusi Efendi, and the third was by Feyzî. Ahmed Raşid's verse translation was an article, but the translation by Hafız Hulusi Efendi that we know of due to a mention by Feyzî in the introduction of his work, is not available today.

In the present study, Feyzî's verse translation of *Luccetü'l-esrâr* is presented in transcription. There is only a single copy of the translation. Feyzî translated the ode by couplet and included the translation of each couplet under the Persian original. Thus, the Persian original of the eulogy is included in the original manuscript. Since there is no information about Feyzî's life, his biography was based on certain information available in the introduction of *Luccetü'l-esrâr*. Furthermore, the translation and commentaries of *Luccetü'l-esrâr* were generally introduced in the study.

Atıf/Citation: Öztürk, M. (2022), "Fevzî'nin Manzûm Lücetü'l-esrâr Tercümesi", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/4, 1014-1042.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mehmet ÖZTÜRK, berdavi90@gmail.com

GİRİŞ

XV. yüzyıl Fars şair ve âlimlerinden Nûreddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî, 1414 yılında Horasan'ın Câm vilayetine bağlı Harcird kasabasında dünyaya gelmiştir. Klasik Fars edebiyatının son temsilcisi olarak kabul edilen Câmî, ilk eğitimini babasından daha sonra dönemin önemli ilim merkezlerinden olan Herat ve Semerkand medreselerinde Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî, Ali es-Semerkandî, Şehâbeddin Muhammed el-Câcermî (ö. 464/1459-1460), Kadızâde-i Rûmî (ö. 844/1440'tan sonra) ve Ali Kuşçu gibi devrin önemli âlimlerden dersler almıştır. Semerkand dönüşünde Sadeddin Kaşgârî'ye (ö. 870/1456) intisap eden Câmî, onun vefatından sonra halifesi Ubeydullah Ahrâr'a (ö. 895/1490) bağlandı. Câmî, 1492 yılında bugün Afganistan sınırları içerisinde bulunan Herat vilayetinde vefat etmiştir. (Okumuş 1993: 94)

Kaynaklarda Molla Câmî'nin eserlerinin sayısı hakkında farklı rakamlar verilmektedir. Ancak genel kabule göre onun dinî, edebî ve tasavvûfî konularda telif ettiği yaklaşık 45 eseri bulunmaktadır. (Allahverdiyev 2009: 19-20) Telif ettiği eserler ile hem yaşadığı dönemde hem de vefatından sonra İslam dünyasında önemli tesirler bırakan Câmî; sultanların, ulemanın ve ehli-i tasavvûfun teveccühünü celp etmiştir. Özellikle tasavvûfî mahiyette yazdığı eserleri çok fazla rağbet görmüş; bu tarz eserlerine şerhler, tercüme ve nazireler yazılmıştır. Onun *el-Fevâidü'z-Ziyâiyye* adlı nahve dair eseri medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur, hatta hâla klasik tarzda Arapça eğitimi verilen yerlerde ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Abdurrahman Câmî'nin Türk edebiyatına tesiri o henüz hayattayken görülmeye başlanmıştır. Şöhreti Maverâünnehir sınırlarını aşarak Anadolu'ya yayılan Câmî'nin eserlerinin Türk edebiyatına kazandırılmasında Nevâî (ö. 906/1501) ve Câmî-i Rûm diye meşhur olan Lâmiî Çelebî'nin (ö. 987/1532-33) önemli rolü olmuştur. (Macit: 1991/520) Âşık Çelebî'nin aktardığına göre Câmî'ye mektuplar gönderen Hamdullah Hamdî (ö. 909/1503) onun Yusuf u Züleyha mesnevisini tercüme etmiştir. Câmî'nin *Baharistan ve Nefâhâtü'l-üns* adlı eserleri Osmanlı tezkire yazarlarına örneklik teşkil etmiş; Sehî Bey (ö. 955/1548), Âşık Çelebî (ö. 979/1572), Latîfî (ö. 990/1582) kendi eserlerini telif ederken Câmî'nin *Baharistan* adlı eserini örnek aldıklarını belirtmişlerdir. (Sehî Bey 2017: 5; Âşık Çelebi 2010: 63; Latîfî 2000: 88-89) Yine Fuzûlî (ö. 963/1556), Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600), Bâkî (ö. 1008/1600), Azmîzâde Hâletî (ö. 1040/1631), Muhyî-i Gülşenî (ö. 1017/1608) Nevî-zâde Atâyî (ö. 1045/1635) gibi Türk edebiyatının önde gelen şairleri tarafından onun bazı eserlerine şerh, tercüme ve nazireler yazılmıştır. (Turgut: 2013/ 220-254)

Bu çalışmada, Abdurrahman Câmî'nin *Lücetü'l-esrâr* adlı kasidesine Fevzî mahlaslı şair tarafından yapılan manzum tercümenin edisyon kritiği yapılacak, eserin muhteva ve şekil özellikleri ele alınacaktır. Ayrıca edebiyatımızda *Lücetü'l-esrâr'a* yapılan şerh ve tercüme tespit edilerek bunlar hakkında bilgi verilecektir.

1. Lüccetü'l-esrâr'ın Şerh ve Tercümeleri

a. Şerhler

1. **Tuhfetü'l-vüzerâ:** Lüccetü'l-esrâr'a yapılan ilk şerh olup Kağızmânî Vâiz Yusuf Efendi tarafından 2 cumâde'l-ülâ 1154/ 16 Temmuz 1741 yılında tamamlanmıştır. Eserde öncelikle kelimeler, yapıları itibariyle tahlil edilerek bu kelimelerin teker teker anlamları verilmiş, akabinde "mahsul-i beyt" başlığı altında müellifin beyitlerdeki kastı açıklanmaya çalışılmıştır. *Tuhfetü'l-vüzerâ*'nın tespit edebildiğimiz kadarıyla iki yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail bölümü numara 402'de kayıtlı diğeri ise Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları bölümünde E.H. 1774 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan mecmua içerisinde yer almaktadır. Eser çalışılmamıştır.

2. **Şerh-i Kasîde-i Lüccetü'l-esrâr (Şerhü'l-Kengerî):** Hâcî Sâlih-zâde Hafîl Hâcibî tarafından 1798 senesinde yazılan şerh. Bu şerhte her beytin mısraları ayrı ayrı tahlil edilip açıklanmaya çalışılmıştır. Molla Câmî üzerine yapılan bir çalışmada Hâcibî'nin bu şerhi, ibarenin yanlış okunmasından kaynaklı Hâcî-i Bîçâre diye birine nispet edilmiştir. (Turgut 2013: 91-92) Yüksek lisans tezi olarak çalışılan bu şerh (Bingöl 2018) ayrıca Sedat Kardaş ve Özgür Kıyçak tarafından da çalışılmıştır. (Kardaş&Kıyçak 2020)

3. **Mühcetü'l-ebâr:** Maçka'da bulunan Mekteb-i İ'dâdî'de Farsça ve Osmanlıca dersleri muallimi olan Binbaşı Seyyid Mehmed Sâlih Efendi tarafından 1286/1869 yılının Ramazan ayının son günlerinde yazılmıştır. Sâlih Efendi, eserin şerhinde diğer şerhlerinde olduğu gibi geleneksel şerh yöntemini benimsemiştir. Lüccetü'l-esrâr'a yazılan şerhler arasında en bilinen şerh olup çalışılmamıştır.

4. **Fulku'l-ebhâr fî Şerhi Kasîdeti Lüccetü'l-esrâr (Mecme'u'l-ezhâr fî Şerhi Huccetü'l-ahrâr):** Müftü Abdullah Efendi (Develioğlu) tarafından 5 cumâde'l-ülâ 1332/1 Nisan 1914 tarihinde yazılmış şerhtir. Geleneksel tarzda şerh edilen eserde her beytin ayrıca tercümeleri de verilmiştir. Lüccetü'l-esrâr'a yazılan en geniş şerh olduğu söylenebilir. Eser matbu olup çalışılmamıştır.

5. **Şerh-i Kasîde-i Lüccetü'l-esrâr:** Mehmed Sabri Efendi (Yetkin) 1931 yılında Amasya'da kütüphane memuru iken bu eseri tercüme ve şerh etmiştir. Yazar, eserde kelimelerin anlamlarını verdikten sonra ilk önce beyitleri tercüme başlığı altında tercüme etmiş, daha sonra şerh başlığında nâzımın muradını yazmıştır. Eser, el yazması olup Milli Kütüphanede 06 Mil Yz B 1054 numarada kayıtlıdır. Eser çalışılmamıştır.

6. **Şerh-i Kasîde-i Lüccetü'l-esrâr:** Bu şerhin yazma nüshası Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 10857/3¹ numarada kayıtlı bulunan mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Kütüphane kayıtlarına göre eserin müstensihisi Necib b. Mehmed'dir. Bu şahıs Lüccetü'l-esrâr'ın Kengerî şerhi üzerine yapılan yüksek lisans çalışmasında şerhin şârihi olarak kaydedilmiştir. (Bingöl 2018: 27) Ancak bu nüshayı incelediğimizde böyle bir ismin olmadığını gördük. Bununla birlikte nüshada bulunan başka bir eserin sonunda ibnü'l-Hâc Ali Muhammed Necîb ismine tesadüf ettik: "temmet tahîrîrû hazîhi'l-evrâk bi-tevfîki rabbînâ el-Melîki'l-Hallâk min-yedi aḥḳari Abdî'l-Mücbîb ibnü'l-Hâc 'Ali Muḥammed Necîb..." (Mecmû'a: 275) Muḥammed Necîb'in eserin şârihi veya müstensihisi olduğuna dair kesin bir karine olmadığından bu eseri ona nispet edemedik. Eser 1325/1906 yılında yazılmış olup ayrıca Erzurum Kadı

¹ Eserin eski kayıt numarası 52 Hk 885/3'dür.

Vekili Ahmed Râşid'in manzum tercümesi de kenarlarda veya Farsça beyitlerin hemen üstüne kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

7. Cennet Anahtarı (Lüccetü'l-esrâr'ın Şerhi ve Küşeykûl): M. Arif Karakaya tarafından 1973 yılında yazılmıştır. Şerhten ziyade tercüme hüviyetine sahiptir. Mütercim beyitlerin Farsça okunuşunu verdikten sonra beyitleri tercüme ve çok kısa şekilde izah etmiştir. (Karakaya 1973)

8. Sırlar Denizi-Lüccetü'l-esrâr: Mehmet Ali Özkan tarafından yapılan tercüme ve şerh. Beyitleri içeriğine göre başlıklandıran yazar önce Farsça beyitleri latinize etmiş, ardından tercüme ve şerh etmiştir. (Özkan 2021)

b. Tercümeleler:

1. Tercüme-i Manzûme-i Lüccetü'l-esrâr: Erzurum Kadı Vekili Ahmed Râşid tarafından 1315/1898 yılında yapılan manzum tercümedir. Bu tercüme Mehmet Atalay tarafından çalışılmıştır. (Atalay 2004: 23-44)

2. Tercüme-i Lüccetü'l-esrâr (Feyzî'nin Tercümesi): Çalışma konumuz olan bu tercüme hakkında bilgi verilecektir.

3. Hâfız Hulûsi Efendi'nin Tercümesi: Bu tercümenin varlığından Feyzî'nin mukaddimesindeki şu ifadelerden haberdar olduk: "nâgâh şerîkim Hâfız Hulûsi Efendi'nin eser-i mezkûru nazmen tercümeğe şurû' buyurdukda..." Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hâfız Hulûsi Efendi *Lüccetü'l-esrâr*'ı manzum olarak tercüme etmiştir. Ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde mütercim ve eseri hakkında herhangi bir bilgi tespit edemedik.

4. Hâzâ Risâletü Lüccetü'l-esrâr: Karahisâr-ı Şarkî sancağından Muhammed Fehmi b. Ömer tarafından tercüme edilen bu eser mensurdur. Yapılan tercüme, satır arası tercüme olup kelimelerin lügat anlamı verilerek suretiyle iktifa edilmiştir. Bir müzayedenin çevrimiçi sayfasında tesadüf ettiğimiz bu eser el yazması olup toplam 10 varaktır. (<https://www.bayrakmuzayede.com/el-yazma-eser-luccet-ul-esrar-sirlar-denizi.html> /Erişim tarihi: 08.08.2022)

2. Feyzî ve Tercüme-i Lüccetü'l-esrâr'ı

Lüccetü'l-esrâr Mevlana Abdurrahman Câmî'nin farklı konuları anlattığı nasihatname tarzında yazılmış 100 beyitlik bir kasidedir. Bu kaside müstakil bir eser olmayıp Câmî'nin üç ciltlik divanının birinci cildi olan *Fâtihatü's-şebâb* isimli eserinin altıncı kasidesidir. (Câmî 1378: 68-77) Câmî bu kasidesini Emîr Hüsrev Dihlevî'nin (ö. 725/1325) *Deryâ-yı Ebrâr* adlı kasidesine nazire olarak kaleme almıştır. *Lüccetü'l-esrâr* müstakil bir eser olmamasına rağmen Osmanlı'da çok fazla beğenilmiş olmalı ki esere çok sayıda şerh ve tercüme yapılmış ve eser müstakil olarak çok fazla istinsah edilmiştir. Yapılan tercümelerden biri de edisyon kritiğini yaptığımız Feyzî mahlaslı şaire aittir.

Bu başlıkta Feyzî'nin hayatına dair verilecek bilgiler onun *Lüccetü'l-esrâr* tercümesine yazdığı mukaddimedeki bilgilerden ibarettir. Zira kaynaklarda Feyzî mahlaslı şairler olmakla birlikte *Lüccetü'l-esrâr*'ı tercüme eden Feyzî mahlaslı herhangi bir şaire rastlayamadık. Feyzî bu eseri 1316/1898-99 yılında tercüme etmiş, esere "sun'-i Feyzî" terkiğini tarih düşürmüştür. (Feyzî 1318: 15) Bu bilgiden yola çıkarak Feyzî'nin 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yaşamış şairlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Şairin ismine dair eldeki tek bilgi onun yazma nüshada kısaltmalarla verdiği ح-ع. فيضي şeklindeki ifadedir. Buradan hareketle maalesef şairin ismini tahmin etmek

mümkün değildir. İBB Atatürk Kitaplığı'nda Bel_Mtf_54854 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan biyografik fişte ح. فيضي کىsaltnması ile bu şahsa, *Güzel Prens Sigurd*, *Musevî Kızı* ve *Meşhur Polis Hafiyyesi Nat Pinkerton'un Sergüzeştlerinden: Sârik Milyoner* adlı eserler nispet edilmektedir. Seyfettin Özege Kütüphanesinde nüshaları bulunan bu eserler bütünüyle tercümedir². Nüshalarda adını kısaltma ile yazan mütercim *Lüccetü'l-esrâr* mütercimi olma ihtimali yüksektir. Öğrenim hayatına dair herhangi bir şey söylemeyen Feyzî, onu Farsça öğrenmeye sevk edenin Tuzcu-zâde 'Âsım Efendi olduğunu belirtmekte ve onun delaletiyle Hacı Hâfız Yusuf Ziyâeddin Efendi'ye talebe olduğunu ifade etmektedir. Bu hocadan, önce Ferîdüddîn-i 'Attâr'ın *Pendnâme'sini* ardından Molla Câmî'nin *Lüccetü'l-esrâr'*ını okumuştur. (Feyzî 1318: 2-3)

Feyzî, gazel formunda yazdığı manzumede³ *Lüccetü'l-esrâr'*ı kenz-i maârif mahzeni yani ilimler hazinesinin mahzeni, Kur'ân'ın özü olarak vasfetmekte, kasideyi cennet hediyesi olarak görmektedir:

Lüccetü'l-esrâr'dır kenz-i ma'ârif mahzeni

Mağz-ı Kur'ân remz-i dîn esrârı anda inîvâ

² Eserlerin sırasıyla kayıt numaraları şöyledir: *Güzel Prens Sigurd*: 4542/SÖ, *Musevî Kızı*: 10000 /SÖ ve *Sârik Milyoner*: 12021/SÖ.

³ Tercümenin sonunda bulunan gazel şu şekildedir:

Ey belâğat menba'ı ey server-i şâhib-livâ
Mağzar-ı lütf-i ilâhîsiñ buna 'âlem güvâ

Bahş kıldıñ 'âleme bir zübde-i hayret-numûn
Merkez-i hikmetde sâbit hemçü haşt-i istivâ

Lüccetü'l-esrâr'dır kenz-i ma'ârif mahzeni
Mağz-ı Kur'ân remz-i dîn esrârı anda inîvâ

Tuñfe-i cennet midir âyândır vaşfında ben
'Âcizim ki zevk verdi derde bir 'ayn-ı devâ

*Hüccetü'l-aşrâr'*ı gördükçe kemâl-i 'acze
Hikmet ehli ihtiyar eyler tarîk-i inzivâ

İktidârım şerhe yok hâşâ gönül hayrettedir
Lâldır 'aql ü fikr mebhût u 'âcizdir kuvâ

Vaşf-ı hâli iztirâbımdır kapunda hiç yok
Başda sevdâ dilde himmet ârzüsundan sivâ

İltifâtından ümîdvarım ki dil nâçârdır
Resmdir dergâh nezdinde ola hâcet revâ

Qurb-ı Haqq'a na't-i pâkiñle tevessül eylerim
Lâyık olmaz ger kalam lütf u himemden bî-nevâ

"Şun'-ı Feyzî'dir" bu şerhiñ târiñi

Almak ister rû gönülüm 'adâ

Tuħfe-i cennet midir âyâ nedir vaşfında ben

'Âcizim ki zevk verdi derde bir 'ayn-ı devâ

Hüccetü'l-aħrâr'ı gördükçe kemâl-i 'acze

Hikmet ehli ihtiyâr eyler tarîk-i inzivâ (Feyzî 1318: 15)

Tercümenin mukaddimesinde *Lüccetü'l-esrâr*'ın tasavvûfî bir kaside olduğunu ifade eden Feyzî, eseri anlamakta zorluk çektiğini ve üstadının açıkladığı kadarıyla eseri anladığını bunun ise çok sathî olduğunu söylemektedir: “Mevlânâ Şeyh 'Abdurrahmân-ı Câmî kıddise sırruhu's-Sâmî hazretleriniñ *Lüccetü'l-esrâr* nâm kitâbına şürû' edildi, eser-i mezkûrsa taşavvuf tarzında te'lîf edilmiş bir kitâb-ı müsteţâb olmak hasebiyle idrâk-ı 'aql ve fikrimizden hâric bir bed'ü'l-intâc idi. Muhterem üstâdîñ te'vîl ve ta'lîm buyurdıkları vech üzere hulûsa-i meâlini kâşirâne fehm eyler idik.” (Feyzî 1318: 3)

Beraber ders okuduğu Hâfız Hacı Hulûsî Efendi *Lüccetü'l-esrâr*'ı nazmen tercüme etmeye başladığı vakit Feyzî de bu eseri daha iyi anlayabilmek gayesiyle aczini belirterek tercüme etmeye karar vermiştir: “Câmî hazretleriniñ feyz-i rûhânîsinden isti'âne ve hâcemiziñ himmet-i ma'neviyesinden istimdâdla Hâfız Hulûsî Efendi'ye peyrev olarak 'âcizâne dahî şerhine şürû' eyledim.” (Feyzî 1318: 3) Mütercim bu durumu bir beytinde şöyle ifade etmektedir:

İktidârım şerhe yok hâşâ gönül hayrettedir

Lâldır 'aql ü fikr mebhût u 'âcizdir kuvâ (Feyzî 1318: 15)

Mütercim tarafından eserin tercümesine herhangi bir isim verilmediğinden biz bu eseri *Tercüme-i Lüccetü'l-esrâr* olarak isimlendirdik. Feyzî, *Tercüme-i Lüccetü'l-esrâr*'ı kaynak metnin vezni olan fâilâtün / fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla nazmen tercüme etmiştir.

Feyzî'nin şairliğini değerlendirecek kadar elimizde yeteri kadar veri olmamakla birlikte bu tercümesinden hareketle onun orta dereceli şairlerden olduğunu söylemek mümkündür. Elbette burada unutulmaması gereken nokta, onun bu tercümei henüz talebe iken yapmasıdır. Bu durum onun tercümesinde makes bulmuş yaptığı bazı tercümei anlaşılır kılmaktan ziyade zorlaştırmıştır. Ayrıca aruzu kullanmada çok başarılı olamamış, tercümede çok fazla imâle ve zihâf yapmıştır. Feyzî'nin metnin neredeyse tamamında “içün” kelimesinde imâle yapması bu tarz aruz uygulamalarına örnektir:

'Avdetinde çün düşer âheng-i şihhatden tamar

Düzmek içün ol şadâyı zahme nîş zahmındadır (50. beyit)

Aşağıdaki beyitte ise “târîh” kelimesinde aruz kusuru olarak görülen zihâf yapılmıştır:

Dûr değildir ger yazarsam târihin ferruḥ anıñ

Çün mübârek devletiñ o târiḥ ü vaktindedir (100. beyit)

Mütercim tercüme metnin inşasında kelime seçiminde kaynak metne bağlı kalmış, bazı mısralarda neredeyse Farsça kaynak metindeki kelimeleri Türkçe ekler ile aynen aktarmıştır:

روزگارت تیره دستت خالی و دل پر هوس

شب دراز و ناخنان افتاده اعضا پر گریست

Rûzigârîñ tîre destîñ ḥâlî gönlüñ pür heves

Şeb uzun yoḡ nâḥunân-ı a'zâ uyur kaydındadır (28. beyit)

Farsça aslı ile beraber verilen yukarıdaki beytin birinci mısraı neredeyse Farsça kaynak metindeki kelimeler ile aynıdır.

Bazı mısralarda hece fazlalığından dolayı vezin hatası görülmektedir:

Bakma ḥor jende-pûşâna câsûs-ı dildir olar

Gör ki câsûsluḡ içündür şâh jendeler tahtındadır (72. beyit)

Bu beytin birinci mısraında bold olan harflerde zihâf yapılarak vezin bulunmakta ancak ikinci mısraıda hece fazlalığı bulunduğundan vezin bozulmaktadır. Bu tarz hatalar 48, 77, 86 ve 95. beyitlerde de bulunmaktadır.

Bütün beyitleri mısra mısra tercüme eden mütercim bir beyitte bu tarzın dışına çıkarak önce ikinci mısraı daha sonra birinci mısraı tercüme etmiştir. Yapılan bu tercüme için beyit Farsça aslı ile birlikte verilmiştir:

لشکر انعام نادیده بیانگی تفرقت

دفتر شیراز ناکرده بیادی ابترست

Bâd ile ebter olur bir bâḡı yoḡ defter gibi

Görmese in'âm leşker bâḡ tefrîkindedir

3. Nüsha Tavsîfi

Tercümenin tespit edebildiğimiz tek nüshası bulunmaktadır. Bu nüsha İBB Atatürk Kitaplığı OE_TK_01406 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Toplam 15 sayfadan oluşan eserin ilk iki sayfasında mütercimin mukaddimesi yer almaktadır. Tercümenin metni Farsça kaynak metin ile birlikte aşağıda verilmiştir.

METİN

کنگر ایوان شه کز کاخ کیوان برتر است

رخنه ها دان کش بدیوار حصار دین درست

1. Küngür-i evvân-ı şeh kaşr-ı zühâl şadrındadır
Bil gedikler raḥneler cümle ḥiṣâr-ı dindedir

چون سلامت ماند از تاراج نقد این حصار

پاسبان در خواب و بر هر رخنه دزد دیگرت

2. Bu ḥiṣârıñ naḳdı yağmadan nice bulsun emân
Bekçi ḥufte ruḥneler pür duzd dîn kaşdıındadır

چیست زر ناب رنگین گشته خاکی ز آفتاب

هر که کرد افسر ز زر ناب خاکش بر سرست

3. Ḥâkdır zer şemsden rengîn anı tâc eyleyen
Gör ki başı üzre toprak koydu mefhûmundadır

گر ندارد سیم و زر دانا منه نامش گدا

در برش دل بحر دانش و او شه بحر و برست

4. Sım ü zer tütmezsa 'âlim söyleme nâmın gedâ
Göñlü deryâdır o şâh-ı baḥr u berr tavrındadır

زن نه مردی کن و دست کرم بگشا که زر

مرد را بھر کرم زن را برای زیورست

5. Zen değilsin merdlik eyle aç kerem destin ki zer

Qadına zinetdir erkeklik anin bezlindedir

کیسه خالی باش بھر رفعت یوم الحساب

صفر چون خالیست ز ارقام عدد بالاترست

6. Kise hâli ol bulasin tâ kıyâmet rif'atın

Şıfr hâlidir 'adedde mislinin fevkidir

عاشق همیان شدی لاغر میانش کن ز بذل

حسن معشوقان رعنا در میان لاغرست

7. 'Aşık olduñ kiseye et bezlden lâger belin

Belde lâger ma'şûk anin hüsni ü ra'nâsındadır

نیست سرخ از اصل گوهر تنگه زر گویا

بھر داغ بخل کیشان کرده سرخ از آذرست

8. Surh değil aşında gevher gûyiyâ zer parçası

Dâğ için buhl-kışân nârdan zerdendedir

زر بود در جیب مار و میل او در جان وبال

لعل آتش رنگ بر کف در دل او اخگر است

9. Ceybde zer mârdır meyli olur câna vebâl
Kefde rengîn la'li gör kim nâr anîñ bağırındadır

بگذر از ویرانه گیتی سلامت گرچه هست
گنجها در وی که بر هر يك طلسم دیگرست

10. Geç bu fânîden selâmet bakma gerçi anda çok
Hâzneler var her biri bir tılsımıñ bendindedir

هر کجا بینی در گنجی و بر در حلقه
حلقه ماری حلقه کرده در دهان اژدرست

11. Kânde bir genci görürseñ kâpusunda hâkâsı
Hâkâ olmuş bir yılandır ejderiñ ağızındadır

حرص کار مور باشد گر روی با او بگور
حشو گور خویشتن بینی که مور بی مرست

12. Hırş kâr-ı mûrdur kâbre gidersen hırşla
Kâbriñi tölmuş görürsüñ mûr-ı bî-hâd zindedir

شد دهان حرص سنجر پر ولی از خاک مرو
این سخن بشنو که مروی از دهان سنجر است

13. Hırşdandır töldü sencer ağızı hâk-ı Merv'den
Dinle bu nuşı ki ehl-i 'âşikân kavlındedir

معنى زر اترك آمد مقبلى كو نزد تو

ز امتثال امر زر در ترك دنيا بو درست

14. Geldi utruk ma'nâ zer nezdinde maḳbûldur kaçın

Bû Zer'e maḥşûşdur terk ol ki zer emrindedir

زر بده وز فحش اولادلزنا را لب ببند

ديده باشى فقل زر از بھر فرج استرست

15. Altını ver bağla evlâdü'z-zinâniñ aǵzını

Bağ için gör kufı-ı zerri esteriñ fercindedir

گرچه خوش باشد زر ابراکن که خود ابراست تاج

بھر ابراهيم و زر نعلین پای آزرست

16. Hoş olur zer gerçi ibrâ ol ki ibrâ tâcdır

Lafz-ı İbrâhîm için zer Âzer'iñ tahtındadır

از ریا پیشه محو حاجت که جودش عارضست

میوه کی آرد درخت خشک از باران ترست

17. İsteme hâcet mürâiden ki 'ârizdır cûdu

Meyve vermez ol ağaç ki hoşklük taḅ'ındadır

لب نیالیند اهل همت از خوان خسان

در خور دندان انجم گرده ماه و خوارست

18. Şunmaz ehl-i himmetân ehl-i hasânîñ ta'mına
Ay ü günden şu'le almak encümün şânındadır

طامعان از بحر طعمه پیش هر خس سر نهند

قانعان را خنده بر شاه و وزیر کشورست

19. Tâmi'ân eyler tekâpü her hasîse ta'm için
Kâni'ân şâh ü vezîre hânde taşvîrindedir

ماکیان از بحر دانه می برد سر زیر خاک

قهقهه بر کوه و بر در شیوه کبک نرست

20. Dâne için mâkiyân arza koyar minķârını
Tağ u vâdîde hîrâm-ı kebk terk seyrindedir

نفع عامه عامه را اولیست آری دم خر

خوش مگس را نیست لیکن کون خر را در خورست

21. Nef'-i 'amme 'ammeye lâyıķ evet hâr kıuyruğū
Hoş meges-rân olması hem yine hâr 'indindedir

مرد کاسب کز مشقت می کند کف را درشت

بهر ناهواری نفس دغل سوهان گرست

22. Merd-i kâsib ki meşakķatden elin saht eylemiş
Törpüdür kim nefsi nâ-hemvârîñ işlâhındadır

ساغر عشرت بود از کسب بر کف آبله

وقت آن کس خوش که راحت یافته زین ساغرست

23. Câm-ı 'işret kesbden kefde olur çün âbile

Vak̄ti hoş ol kimseniñ bu sâğarıñ bezmindedir

فرج را بند از گلو کن کز زنان سعتری

فارغست آنکس که قوت او ز نان و سعترست

24. Bağla gel nefsiñ boğazdan sa'terici zenlere

Bakmaz ol ki k̄ût-i nân ü sa'teriñ eklindedir

هر که را خر ساخت شهوت نیم خردل گو بعقل

خود بفهم خرده دانان نیم خردل هم خرست

25. Nîm-ğardal söyle her kim şehvete oldu esîr

Nîm-ğardal ģorde-dân 'indinde ģar remzindedir

سفله را منظور نتوان ساختن کو خوب روست

میخ را بر دیده نتوان کوفتن کو از زرست

26. Şufleye etmek nazâr mümkün mü ki ģûb-rûdur ol

Miğ-i zeri göze kaçmağ zarb u temşîlindedir

شاهدان زر طلب را عارض پر خط و خال

در کف طامع بقصد مال مردم محضرت

27. Tâlib-i zer şâhidânîñ 'ârîzi pür hâtt u hâl
Elde mâl-ı merdi ğâret eylemek mekrindedir

روزگارت تیره دستت خالی و دل پر هوس

شب دراز و ناخنان افتاده اعضا پر گریست

28. Rûzigârîñ tîre destîñ hâli gönlüñ pür heves
Şeb uzun yok nâhunân-ı a'zâ uyur kaydındadır

دست ده با راستان در قطع پشتیهای طبع

بی عصا مگذر که در راه تو صد جوی و جریست

29. Kağ' için puşt-i hevâyı râstâna ver eliñ
Bî 'aşâ gitme şağın şad cûy yol üstündedir

باش در دین ثابت ار ترسی ز قهر حق که پا

کرده محکم در زمین عرعر ز بیم صرصرست

30. Dinde sâbit ol edersiñ kâhr-ı Bâr' den hâzer
Yere 'ar'ar muhkem olmuş şarşarîñ havfındadır

نیکی آموز از همه ار کم ز خود آخر چه عیب

راستی در جدول زرگر ز چوپین مسطرست

31. İylik öğren cümleden gerdûnsa senden 'ayb ne
Toğruluk ki cedvel-i zer kerde çûp satırındadır

نیست قدر عالی و دون جز بمقدار هنر

قصر شه را پاسبان بر بام و دربان بر درست

32. Kâdr 'âli vü dûn değil olmak hünerden ğayrile
Derde derbân kaşır-ı şâhda pâsbân şakfındadır

حکمت اندر رنج تن تهذیب عقل و جان توست

قصد واعظ زجر اصحاب و لگد بر منبرست

33. Renc-i ten tehzîb-i 'aql u cândır kim vâ'iziñ
Minbere urmağda kaşdı hâzirûn zecrindedir

کامل و ناقص نه یکسانند در قطع امور

آنچه از شمشیر می آید نه حد خنچرست

34. Nâkış u kâmil değil yeksân umuru kağı'da
Ol ki şemşîr kârı heyhât hânçeriñ hadidedir

چون کنند اهل حسد طوفان طریق حلم گیر

گاه موج آرام کشتی را ز ثقل لنگر است

35. Çün hâsed ehli ede tuğyân tarîk-i hîlmi tüt
Mevcde ârâm-ı keşti lengeriñ şîklindedir

با حسودان لطف خوش باشد ولی نتوان بآب

کشتن آن آتش که اندر سنگ آهن مضمربست

36. Lütf gerçi hoş hasûda şu ile mümkün değil
Sönmek ol âteş ki seng ü âheniñ zımnındadır

گر نه همکار با نیکان ز همنامی چه سود

یک مسیح ابراء اکمه کرد و دیگر اعورست

37. Sende yok hem-kâr çi sûd nîkâna hem-nâm olmadın
Bağş eder göz bir Mesîh Deccâl'sa öz 'aczindedir

خلق نیکو گیرد آن کر نیک گیرد تربیت

شیر حکمت نوشد آن کام کتابش مادرست

38. Hizmet-i nîkân eden tahşîl eder ahlâk-ı hûb
Mâderi Qur'ân olan hikmet südi şürbündedir

فعل نیک از نیک خویان جو که در تصریف دهر

مشتق اندر صورت و معنی بوق مصدرست

39. Kâr-ı hûb nîkândan iste kâ'ide-i taşrîfde
Şûret ü ma'nâda müştak maşdarıñ vefkindedir

خارخار شک درون دل بود جان را چو گر

معنی آن کر برای شک بود زان رو گر است

40. İzîrâb-ı şek derûn-ı dildedir hem-çûn uyuz
Şekkdür çün ol sebab ma'nân uyuz hükümündedir

هست مرد تیره دل در صورت اهل صفا

آن زن هندو که از جنس سفیدش چادرست

41. Şûret-i ehl-i şafâda tîre-dil çok merd var
Çün zen-i Hindu beyâz cins çâdirîñ altındadır

هر خلل کاندر عمل بینی ز نقصان دلست

رخنه کاندر قصر بیبی از قصور قیصرست

42. Her hâlel görseñ göñülde ƙalbiñiñ noƙşândır
Ruĥne ki ƙaşırdadır mi'mârınıñ 'aybındadır

نفس ظلمت رو بحیل الله ز جنبش باز ماند

رشته خورشید بند بال مرغ شب پرست

43. Nefs için emr bi-ħablî'l-lâh'a olmaz iktidâ
Bend-bâl-ı murğ-ı şeb-per ĥurşidiñ zav'ındadır

بی گناهی را ز جرم دیگری از روی جهل

سرزنش کردن به رسم عاقل و دانشورست

44. Bî-günâhı diğeriñ cürmü için ƙa'n eylemek
Âyîn-i 'âqil değildir âdemiñ cehlindedir

کرم را کش می توان عین کرم خواندن چه عیب

گر برغم مردمش ام الحیائت دخترست

45. Kerm ki 'ayn-ı kerem dirseñ ne 'ayb ger düĥteri
Olması ümmü'l-ħabâis âdemiñ za'mındadır

هر چه می یابی ز وی آن خاصیت کش ممکن است

طعن او بر فقد هر ناممکنی مستنکرست

46. Her ne ki anda bulur hâşiyye hem mümkündür ol
Ta'n-ı anı mezmûm ki her nâ-mümkünüñ fağındadır

نیست کره از بھر همراهی که گویی مزمن است

نیست شر از بھر همخوانی که گویی انخرست

47. Kerh değildir söylemek müzmindir hem-râh için
Şer değil hem-hâb için ebher demek âyendedir

سفله گر خجله کشد ز آثار فعل خود کشد

گلخنی را رو سیاه از دود یا خاکسترست

48. Her hacâlet çekse süfle fi'liniñ âşârıdır
Külhanınıñ yüz qarası dūd ya kül eşerindedir

گوش حکمت کن طلب نی دیده صورت پرست

حظ کور از شاهدان خوش نوا بیش از کرست

49. Gûş-i hikmet iste kim şûret-bînâdan çokdurur
Şâhidâniñ hoş nüvâsı gör ki kör hazzındadır

چون فتد ز آهنگ صحت تار رگ بر عود تن

زخمه بھر ساز آن آهنگ زخم نشترست

50. 'Avdetinde çün düşer âheng-i şîhhatden tamar
Düzmek için ol şadâyı zağme nîş zağmındadır

نقش پهلوی نسخه تفصیل رنج شب بس است

جامه چاکلی راکه تا صبح از حصیرش بسترست

51. Nağş-ı pehlû renc-i ten tafşîline vâbestedir
Şubha dek bir câmesi yırtık hasır üstündedir

خوش بود خوش بو بھر صورت که باشد چون عبیر

کش بسھو ار غافللی تصحیف خواند عنبرست

52. Hoş olur hûş-bû be-her şûrettedir 'anber gibi
Ger okunsa sehv ile ol lafz taħrîfindedir

کوس ناموس ار زنی از چرخ و انجم بر گذر

چون دف رسواییست این پر جلاجل چنبرست

53. Tabl-ı nâmûsu urursañ geç bu çarh-ı necmden
Pür celâcildir çü def-i rüsvâyılık devrindedir

سوی معنی رو که گر ماند به صورت با سپند

کی کند دفع گزند آن نقطه کاندرا مجمرست

54. Görme zâhir ma'na bul beñzer süpünde şûreten
Def'-i zarr etmez o nokta mücmiriñ zîriñdedir

کم نشین ز امثال خود ایمن که باشد در رقم

مثل حنجر حنجر اما بھر قطع حنجرست

55. Olma eymen az otur misliñle hânçer hânçere
Benzer amma kâr-ı hânçer hânçeriñ kaç'indedir

طعن از کس خوش نباشد گر چه شیرین گو بود

زخم نی بر دیده سختست ار همه نی شکرست

56. Olsa da şîrîn değıldir kimseden ta'n-ı simâ'
Ney şekerdendir göz üzre zaħm saħt tarzındadır

گر عروج نفس خواهی بال همت بر گشا

کانچه در پرواز دارد اعتبار اول پرست

57. Bâl-i himmet aç dilerseñ nefsiñiñ mi'râcını
Bâle muħtâcdır o kim uçmak anıñ meylindedir

کندن بنیاد دولت را بود سیل عظیم

رشحه کلك عوانان گر چه بس مستحقست

58. Devletiñ bünyâdını kızmağdadır seyl-i 'azîm
Ger haķîrlik kâtibânıñ raşha-i kilkindedir

نیست از مردی عجز دهر را گشتن زبون

زن که فایق گشت بر شوهر بمعنی شوهرست

59. Ma'nen erkeklik değıl dehr-i zene olmağ zebun
Zen ki fâikdir kıocası üzre er mişlindedir

- راه عزلت پوی و خرم زی که چندین قهقهه
کبک ازان دارد که دور از خلق بر کوه و درست
60. Râh-ı 'uzlet tüt yaşa hürrem nedir bu kâhkaha
Kebk anıñçün halkdan dūr olmanıñ fikrindedir
- حبس نیلی گنبدی از گریه می شو غرق آب
شب چو مرغی کآشیانش غنچه نیلوفرست
61. Günbede maḥbûssuñ ağla ğarq olub gözyaşına
Murgunuñ kim meskeni nilüferiñ üstündedir
- منکران را واردات عارفان نبود قبول
کافران را معجزات انبیا کی باورست
62. Nuş u pend-i 'ârifânı münkirân etmez qabûl
Mu'cizât-ı enbiyâ çün kâfiriñ küfründedir
- فقره فقره از کلام شیر مردان گوش کن
زانکه بر بوجهل جهل آن ذوالفقار حیدرست
63. Fıkra fıkra şîr-i merdâniñ sözüne tüt kulağ
Çünki Bû Cehl üzre cehl ol Ḥaydar'ın seyfindedir
- نکتهای پست کامل هست طالب را بلند
نقطهای پای حیدر تاج قاف قنبرست
64. Kâmilîñ alçaq nükâtı t̄âlib içündür bülend
Pâ-yı Ḥaydar'daki noqta Qanber'iñ tâcındadır
- خاک یاران شو که پشت کبر و کینت بشکند
کحل اغبر چشم نصرت را غبار لشکرست
65. Ḥâk-ı yârân ol kıralar kibr ü kînet ardiñı
Kühlüdür leşker ğubârı merdümüñ çeşmündedir

لشكر انعام نادیده بیانگی تفرقت

دفتر شیراز ناکرده بیادی ابترست

66. Bâd ile ebter olur bir bâğı yok defter gibi
Görmese in'âm leşker bâng tefrîkindedir

ناپسندی گر رسد از یار روشن دل چه باک

نیست عیبی آب صافی را که خاشاک آورست

67. Ğam değıldir yâr-ı rûşen-dilden ola bir kuşûr
Âb-ı şâfi 'ayb değıl ger hûr u hiss hamlinedir

دل پرور بھر فیض نو بنو کز نخل خشک

می خورد خرماى تر مریم که عیسی پرورست

68. Nev-be-nev dil besle naḥl-ı hoşdan ḥurma-yı ter
Ekl eder Meryem ki 'isâ beslemek 'azmindedir

کافری دان نفس سرکش را که لازم آیدش

سرکشی چون سرکش کافی که اندر کافرست

69. Nefsi kâfir bil hemîşe aña serkeşlik gerek
Gör ki serkeşdir o kâf ki kâfiriñ lafzındadır

ساغر عشرت مزن با زن که گر هست از نخست

رازار سر عفت آخر از ساغر غرست

70. Tütma sâgar zenle sırdârıñsa evvelden yine
Râz-ı sırr-ı 'ıffet eyler ğer anıñ aslındadır

بهره از جنسیت افزایش که چون در فصل دی

مهر عریان باشد از وی حظ عریان اوفرست

71. Hatt-ı mührüñ faşl-ı dey 'uryâna evfer olması
Ğayriden 'uryânlık içündür anıñ cinsindedir

دل مکن با ژنده پوشان بد که جاسوس دلند

بهر جاسوسی چو شه کاندرا لباس چاکرست

72. Bakma h̄or jende-pûşâna câsûs-ı dildir olar
Gör ki câsûsluğ içündür şâh jendeler tahtındadır

چاره در دفع خواطر صحبت پیران بست

رخنه بر یاجوج بستن خاصه اسکندرست

73. Şoĥbet-i pîrân yeter çâre ĥavâtır def'ine
Bâğ-ı ruĥne Ye'cûc'a İskender'iñ seddindedir

جان پژمرده ز فیض پیر یابد زندگی

خضر ازان خضرست کز وی سبزه خشک اخضرست

74. Cân-ı pejmürde bulur pîr iltifâtından ĥayât
Ĥazr odur ki ĥazr-ı sebz-ĥoşk anıñ feyzindedir

بوی درویشی نداری خرقة پشمین چه سود

چند پیچی پشک در نافه که مشک اذفرست

75. Bûy-ı dervîş sende yok yüñ ĥırkasından nef' ne
Nice řab'iñ pişke müşk ezfer-i nîk cezmindedir

ناز پرور در هوا با نفس نتواند غزا

زن که باشد لایق معجر چه مرد مغفرست

76. Nâz ile perver değil mümkün ede nefse cihâd
Mağfire lâyıq mı ol zen mi'cer örtüsündedir

در جوانی سعی کن گر بی خلل خواهی عمل

میوه بی نقصان بود چون از درخت نوپرست

77. Taze ola bir ağaç esmârı 'aybdan sadedir
Merde nokşansız 'amel gençlikde sa'yindedir

عالم عالی مقام از بحر جر خواهد علوم

چون علی کش معنی استعلا و کار او جرست

78. 'İlm okur dâna-yı 'âlî cerr çün hem-çün 'alâ
Ma'nân isti'lâdır ammâ lafzıñ ol cerrindedir

مفتی تر دامن از مستی نوازدهمچو دف

دفتر خود را دف تر دامن آری دفترست

79. Dâmeni ter müfti mestlikden şadâ-yı def gibi
Nağme eyler oynar ol defterle ki destindedir

فلسفه چون اکثرش آمد سفه پس کل آن

هم سفه باشد که دارد حکم کل آنجا اکثرست

80. Felsefe aḥmak dimekdir hükm-i küll ekşerdedir
Felsefe lafzındaki çokluk sefeh ḥarfindedir

فلسفی از گنج حکمت چون به فلسی ره نیافت

می ندانم دیگری را سوی آن چون رهبرست

81. Genc-i ḥikmetden değil mâlik felâsif zerreye
Nice bilmem digeriñ ol rehber ü rüşdüdedir

حکم حال منطقی خواهی ز حال فلسفی

کن قیاس آن را که اصغر مندرج در اکبرست

82. Felsefeden fehm kıl aḥkâm-ı ḥâl-i mantıķı
Bil anı aṣḡar kıyâs et ekberiñ dercindedir

آن بد اختر کش منجم گفته چون هر اثر
پیش او مسند باختر شد خدایش اخترست

83. Tâli'î bed ol müneccim söylemiş ki her eṣer
Aḡtere müsneddir o tañrı anıñ 'indindedir

اختیاری نیست او را اختیار از وی مپرس
اختیار جمله کم در اختیار داورست

84. Şorma andan ihtiyârı yoķ ki cümle ihtiyâr
Žâyî' olmuş dâver-i ḥaķķıñ zîr-i 'adlindedir

چرخ و انجم جن و مردم هر يك اینجا مضطربند
اختیار جمله پیش «من یجیب المضطر» ست

85. Çarḡ ü encüm cinn ü merdüm nâçârdırlar cümle kâr
Men yücübü'l-mużtarr taķdîr-i dergâhındadır

معنى معشر معیت با شر آمد زان سبب
نیست زین معشر کسی بی شر اگر بو معشرست

86. Şer ile ma'şer ma'ıyyet gelmesi bu kavmden
Ger Bû ma'şer olmasa bî-şer olmamaķ sebebindedir

نور توحید است در دل مشعر ادراك حق
مشعر اخترپرستان را کجا آن مشعرست

87. Nûr-ı tevḡiddir gönülde ḥaķķı idrâk etmeġe
Bilemez aḡter-perestân ehl-i dil ḡalbindedir

حکمت یونیاں پیغام نفسست و هوا

حکمت ایمانیاں فرموده پیغمبرست

88. Hikmet-i Yûnâniyân nefis ü hevâ peygâmıdır
Hikmet-i îmâniyân emr-i resûl tab'ındadır

نامه کش عنوان نه قال الله يا قال النبي ست

حاصل مضمون آن خسران روز محشرست

89. Bir kitâb ki mebdeî kavî-i nebî yâ Hâk değil
Hâşılı maşşer günü hûsrân mazmûnundadır

نیست جز بوی نبی سوی خدا رهبر تو را سوی علا

از علی جو بو که بوی علی مستقدرست

90. Yok saña 'ulviyyete bûy-i nebîden özge yol
Bû 'Alî'den iste Sînâ bûy-i bed şemindedir

دست بکسل از شفای او که دستور شفاست

پای یکسو نه ز قانونش که کانون شرست

91. Yüz eliñ aniñ Şifâ'sından şifâ destûrudur
Kânûn'undan bir taraf koy pâ ki şer hükmündedir

صاحب علم لدنی را چه حاجت و لفظ خط

صفحه دل مصحف است آن را که قرآن از برست

92. Hatt u lafz hâcet değil 'ilm-i ledün aşhâbına
Göñlü muşhafdır oña Kur'ân aniñ hifzındadır

جامی احسنت این نه شعر از باغ رضوان روضه است

کاندرو هر حرف ظرفی پر شراب کوثرست

93. Câmi hoş etdiñ deđil bu űi'r rızvân bâđıdır
Anda ĥarf âb-ı Kevşer zarfı minvâlinedir

در سواد خط او انوار حکمت محتفیسست

چون شب تاریک آبتن بصبح انورست

94. Nûr-ı ĥikmet gizlidir ĥaĥt-ı sevâdında aniñ
Her karanlık gece űubĥ-i enveriñ ĥamlindedir

همچو بکر فکر خسرو زاده است از لطف طبع

در کمال خوبی این یک خواهر آن یک خواهرست

95. Bıkr-veşdir fikr-i Ĥüsrev toğdu lütf-ı şab'dan
Hem güzellikde bulurdur dü ĥâherân mişlinedir

ای بسا خواهر که با خواهر چو گردد جلوه گر

در جمال اکبر بود در سال اگرچه اصغرست

96. Ey ki çok cilve eder ĥâher hemişe ĥâhere
Sinde aşđar ola ra'nâlık aniñ ĥüsnündedir

لجة الاسرار اگر سازم لقب آن را سزاست

زانکه از اسرار دین بحری لبالب گوهر است

97. Lüccetü'l-esrâr aña dirsem laķab lâyıķ ki o
Baĥrdır gevher şolu esrâr-ı dîn bağşendedir

حجة الاحرار اگر با آن کنم ضم هم رواست

زانکه بر مطلوب هر آزاده حجت گسترست

98. Zamm ederse *Hücetü'l-ahrâr* aña lâıyk yine
Vefk-i maılıb cümleye bürhân u haı veıhindedir

مر بود پنجاه چون ایات او آمد دو مر

در صفا و محکمی شاید که گویم مرمرست

99. Mer olur elli anıñ ebyâtı geldi çün dü mer
Şâf u muhkemlikde mermer vaşf u teşbîhindedir

سال تاریخش اگر فرخ نویسم دور نیست

زانکه سال از دولت تاریخ او فرخ فرست

100. Dûr değildir ger yazarsam târihin ferruı anıñ
Çün mübârek devletiñ o târiı ü vaıtindedir

SONUÇ

Bu alışmada Abdurrahman Câmî'nin pendname tarzında yazdığı ve her beyti farklı bir konu ihtiva eden *Lücetü'l-esrâr*'ına Feyzî mahlaslı şair tarafından yapılan manzum tercüme latinize edilerek sunulmuştur. Yaptığımız taramalar neticesinde bu manzum tercümenin İBB Atatürk Kitaplığı OE_TK_01406 numarada kayıtlı tek nüshası olduğu tespit edilmiştir. Eserin transkripsiyonu bu tek nüsha üzerinden yapılmıştır.

Feyzî'nin kim olduğuna dair kaynaklarda bilgi bulunmadığından onun hayatı, *Lücetü'l-esrâr*'a yazdığı mukaddimedeki bilgilerden hareketle verilmeye çalışılmıştır. Yine kütüphanelerden yapılan taramalar neticesinde Feyzî'ye ait üç tane tercüme eser tespit edilmiştir. Feyzî, hocasından Feriddüddîn-i Attâr'ın *Pendnâme*'sini okuduktan sonra *Lücetü'l-esrâr*'ı okumaya başlamış, sembolik anlatımın yoğun olduğu bu kasideyi anlamak gayesiyle bu kasideyi tercüme etmiştir. Tercümesini, kaynak metnin de vezni olan remel bahrinin fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazmıştır. Kelime seçiminde kaynak metne çok fazla bağlı kalmış, aruzu kullanmada pek başarılı olamamıştır.

Ayrıca alışmada *Lücetü'l-esrâr*'a yapılan şerh ve tercüme hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda *Lücetü'l-esrâr*'ın Osmanlı döneminde yapılan 6 şerhi ve 4 tercümesi olduğu ortaya konulmuştur. Daha önce *Lücetü'l-esrâr*'ın şerh ve manzum tercümesi üzerine yapılan çalışmalarda haklarında bilgi bulunmayan iki tercüme tespit edilip haklarında bilgi verilmiştir. Yine şarihi belli olmayan şerhin Necib. B. Mehmed'e hatalı nispeti düzeltilmiştir.

KAYNAKÇA

Afsahzâd, A'lâhan (Thk. ve Tsh.) (1378 hş.). Nureddin Abdurrahman b. Ahmed Câmî. *Dîvân-ı Câmî (Fâtihatü's Şebâb)*. Tahran: Merkez-i Mutâla'ât-i İrânî.

Allahverdiyev, İbrahim (2009). *Abdurrahman Câmî ve Tasavvufî Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Atalay, Mehmet (2004). Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr Adlı Kasidesi ve Erzurum Kadı Vekili Ahmed Râşid'in Manzum Tercümesi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24). 23-42.

Bingöl, Burçak (2018). *Hâcibî ve Şerh-i Luccetul-esrâr (Metin-İnceleme)* Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Develioğlu, Abdullah (1330). *Fülkül-ebhâr fî Şerhi Lüccetül-esrâr, Yâhûd Mecmâ'u'l-ezhâr fî Şerhi Hüccetil-ahrâr*. Kayseri: Erciyes Matbaası.

Hâcibî, Hacı Sâlih-zade Halîl Efendî. *Şerh-i Lüccetü'l-esrâr*. Beyazıt Devlet Kütüphanesi. Bayezid. No. 25638/4. Vr. 72b-109a.

Kağızmanlı Yusuf Efendi. *Tuhfetül-vüzerâ*. Süleymaniye Kütüphanesi. Lala İsmail. No. 402.vr. 1b-34a.

Karakaya, M. Arif (1973). *Cennet Anahtarı (Lüccetül-esrârın Şerhi) ve Küşeykûl (Keşkülçük)*, İstanbul, Özdemir Basımevi.

Kardaş, Sedat; Kıyçak, Özgür (hzl.) (2020). Hâcibî Hacı Sâlih-zâde Halîl Efendi. *Şerh-i Kasîde-i Lüccetü'l-esrâr (Şerh-i Kengerî)*. Erzurum: Fenomen Yay.

Kılıç, Filiz (hzl.) (2010). *Âşık Çelebi Meşâirü's-suarâ*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.

Canım, Rıdvan (hzl) (2000). *Latîfî Tezkiretü's-suarâ ve Tabsıratün-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Okumuş, Ömer (1993). "Câmî, Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 94-99.

İpekten, Haluk ve dğr. (hzl) (2017). *Sehî Beg, Sehî Beg - Heşt Bihîşt*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://www.kulturuzizm.gov.tr/>

Turgut, Kadir (2013). *Abdurrahman Câmî, Düşünce Ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Mecmû'â. Milli Kütüphane- Ankara. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. No. 06 Mil Yz A 10857/3.

Muhammed Fehmi b. Ömer. *Hâzâ Risâletü Lüccetü'l-esrâr*. <https://www.bayrakmuzayede.com/el-yazma-eser-luccet-ul-esrar-sirlar-denizi.html> /Erişim tarihi: 08.08.2022